

VÍCEZDROJOVÉ FINANCOVÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVEN

Eva Žáková

Informace nepochybně představují mimořádný a jen částečně využívaný potenciál lidstva. Množství a rozmanitost je odrazem a produktem skutečnosti, o které vypovídají. Svou podstatou jsou neutrální, záleží na způsobu jejich užití. Tomu však nutně předchází vytváření, shromažďování a zprostředkování informací.

V soudobých společnostech existuje řada obdobných, vesměs nízce vzájemně koordinovaných informačních systémů, lišících se v mnoha parametrech. Mnohé z nich projevují zřetelnou tendenci k manipulaci s informacemi, buď v zájmu programového odmítání nebo zužování plurality nebo pod tlakem komerční orientace.

Systém knihovnicko-informačních služeb, podle mého názoru, nehraje například ve srovnání s masmédií ve zprostředkování informací nejdůležitější roli, ale nejdůsledněji naplňuje kritéria svobodného přístupu občanů k informacím. Na rozdíl od většiny svých mladších a dravějších konkurentů jsou knihovny úzce spjaty s prostředím, které je považuje za svoji součást. Pro naplnění svého informačního poslání nejsou veřejné knihovny dostatečně technicky vybaveny, ale snad nejen proto zde převažuje setkávání lidí mezi sebou, bez převahy neosobních systémů.

Česká republika zdědila z minulosti mimořádně hustou síť veřejných knihoven, jejíž vznik je spojen se založením Československé republiky. Její budování bylo od počátku spojováno s demokratizací veřejného života a osvojováním si sebevědomého občanství. Vážnost, připisovaná poslání veřejných knihoven vyznívá z knihovnického zákona, v němž jsou na základě Živného návrhu považovány za „součást vzdělávací soustavy a odtud plyne povinnost vydržovat ji z veřejných peněz“. Veřejné knihovny se spolu se zájmovými sdruženími staly přes veškeré zákruty a peripetie politického vývoje jádrem kulturního života většiny, zejména menších obcí. Jejich postavení dnes, stejně jako v minulosti, přesahuje obvykle zúžené chápanou informační funkci.

V současné době neohrožuje existenci a fungování veřejných knihoven nedostatečný zájem uživatelů služeb, ale ekonomická nedostatečnost zajištění provozu a rozvoje. Tento ekonomický tlak přinutil odbornou veřejnost uvažovat nejen o nesamozřejmosti podpory této veřejně prospěšné služby

a nutnosti racionalizace jejího poskytování, ale zároveň probudil zcela pochopitelné obavy z toho, že nedostatečné uvědomování si významu dostupnosti informací zprostředkovaných knihovnami povede k nesystémovým neuváženým řešením. Případy, které potvrzují oprávněnost této obavy nejsou bohužel ojedinělé. Že nejde o situaci specificky českou, plyne nepřímo z Manifestu UNESCO O veřejných knihovnách z roku 1994, který říká ve své preambuli mimo jiného: „Základními hodnotami lidstva jsou svoboda, prosperita a rozvoj společnosti i jednotlivců. Těchto hodnot mohou dosáhnout pouze dobře informovaní občané schopní vykonávat svá demokratická práva a aktivně se podílet na životě společnosti. Podmínkou jejich konstruktivní činnosti a rozvoje demokracie je nejen přiměřené vzdělání, ale také svobodný a ničím neomezený přístup k vědomostem, myšlenkám, kultuře a informacím. Veřejná knihovna je místní bránou do světa vědomostí a základním předpokladem celoživotního vzdělávání, nezávislého rozhodování a kulturního rozvoje jednotlivců i společenských skupin.“ UNESCO proto vyzývá všechny vlády k aktivní podpoře veřejných knihoven. I když knihovnictví České republiky dosáhlo díky prvorepublikové progresivní legislativě podpořené ekonomickými opatřeními úrovně, která je částí členských zemí zatím velmi vzdálená, neznamena to, že by její vláda neměla brát výzvu UNESCO vážně. Je totiž také poměrně mnoho zemí a zejména těch, ke kterým chce Česká republika v budoucnu patřit, které se k této sféře chovají daleko prozíravěji.

Uvážíme-li, že síť veřejných knihoven je vybudována, že disponuje poměrně kvalitní pracovní silou, která je schopna rozvoje a zdá se, že i učenlivým managementem, který hozen do vody zvládá plavání v neznámých vodách, počet uživatelů služeb veřejných knihoven představuje 1 277 238, tj. 12,5% populace včetně nemluvňat (podle údajů z roku 1995, nejsou zahrnuty výsledky Národní knihovny v Praze a státních vědeckých knihoven), co ještě od státu vlastně očekáváme?

Především zřetelné definování vztahu státu k veřejným knihovnám, které významně přesáhne signalizovaný záměr garantovat pouze několik málo státních vědeckých knihoven.

Dále uznání knihovnicko-informačních služeb za obecně dostupný veřejný statek, projevené legislativní normou, která překoná nezdařený zákon o obecně prospěšných společnostech.

Vláda by měla zřetelně vymezit základní veřejné kulturní služby a rozšířit svůj podíl na jejich ekonomickém zajištění jasnými pravidly.

Možnosti metody pokusu a omylu jsou sice nevyčerpatelné, ale vyčerpávající a její nadužívání málo efektivní.

Jedním z výrazných racionalizačních prvků fungování veřejných knihoven v regionech je integrace některých jejich činností. Tuto fázi podporují ostatně

i „Doporučení IFLA pro veřejné knihovny“, obsažené zejména v páté kapitole. Je smutné, že tento dokument o strategii veřejného knihovnictví poznává většina českých knihovníků teprve deset let po jeho zveřejnění. Ještě smutnější je, že ho zřejmě poznávají pouze knihovníci a že duch jeho obsahu není respektován.

Také v našem okrese a naší knihovně jsme stáli na konci minulého roku před problémem, jak zvládnout důsledky nových rozpočtových pravidel, výrazně omezujících zdroje okresních úřadů, jako zřizovatelů institucí s regionálním posláním. Vedení Okresního úřadu i Okresní shromáždění se důkladně seznámilo s návrhy Okresní knihovny i názory reprezentace obcí. Rozhodlo, že vzhledem k významu knihovnických služeb, ekonomické výhodnosti a pozitivním zkušenostem s kooperativním sdružením veřejných knihoven v okrese K. Vary (10 větších knihoven s profesionálními pracovníky a 52 obecních knihoven s dobrovolnými knihovníky, toto seskupení má společné řízení, personální a mzdovou agendu, část hospodaření a nákup a zpracování knihovnických fondů) nadále zachová toto integrační sdružení knihoven za současného zvýšení podílu jednotlivých obcí na jeho financování. Okresní úřad se zavázal k pokrytí financování mzdových nákladů a odvodů, jako předpokladu zachování kvalifikované pracovní síly, bez jejíž kompetence nemůže systém fungovat. Jednání o podílu jednotlivých obcí na financování provozních nákladů však ponechal na vedení okresní knihovny. Jednání s více než pěti desítkami starostů v okrese byla časově velmi náročná, ale v podstatě potvrdila názor, že dosavadní fungování integrovaného systému veřejných knihoven v okrese považují za prospěšné pro obec a hodlají v účasti na něm pokračovat. Dá se říci, že čím menší je obec, tím vyšší zájem. Zastupitelstva zde v některých případech schválila vyšší příspěvky na účast ve sdružení, než bylo navrženo okresní knihovnou. Naopak složité bylo jednání v Karlových Varech. Okresní město, které na činnost veřejných knihoven na svém území nebylo zvyklé přispívat vůbec, se s novou skutečností smířovalo těžko a jednání o výši příspěvku byla zdlouhavá a únavná. Ale i v tomto případě se podařilo, zejména jasnou formulací smlouvy a přísnou zúčtovatelností příspěvku dovést jednání k úspěšnému konci.

Po uplynutí prvního pololetí jsem absolvovala první průběžné vyhodnocení hospodaření se svěřenými prostředky s představiteli jednotlivých měst a obcí. Jeho výsledky spolu s analýzou vstupů a výkonů umožňují přijmout následující závěry:

- 1) Obecní a městská zastupitelstva chápou začlenění obecní či městské knihovny do integrovaného systému jako výhodné. Výhodu spatřují zejména v ekonomické efektivnosti, odborném vedení, několikanásobně vyšší možnosti využití knihovnických fondů a optimalizaci nároků spjatých s fungováním této instituce pro samosprávu obce.

- 2) Obecní a městská zastupitelstva akceptovala zvýšení požadavku spoluúčasti na financování jako potřebné zejména proto, že určení finančních prostředků je adresné, dobře kontrolovatelné a trvá podíl státní účasti na financování knihovny.
- 3) Úspěšnému výsledku přispěla dlouholetá dobrá zkušenost s fungováním tohoto sdružení a pravidelné osobní návštěvy ředitele na jednotlivých městských a obecních úřadech.
- 4) Respektování názorů a připomínek obcí k fungování veřejných knihoven na jejich území.
- 5) Knihovny v okrese Karlovy Vary, působící v integrovaném kooperačním systému dosahují v rámci České republiky výrazně nadprůměrných výsledků – % čtenářů z obyvatel okresu – 20,14%
% čtenářů – děti 6-14 let – 53,41%

Domnívám se, že námi navržená, OkÚ a městskými a obecními zastupitelstvy podpořená cesta, odpovídající duchu „Doporučení IFLA pro veřejné knihovny“ je sice velmi náročná na organizační a koordinační činnost, ale velmi efektivní a perspektivní.